

Antonín Měšťan

Václav Černý a Slované

Na výletech pražské Literárněvědné společnosti v šedesátých letech jsem při obědě několikrát úmyslně zavedl řeč s Václavem Černým na problém slovanství u Čechů. Působil jsem ve Slovanském ústavu (do jeho likvidace v roce 1963) a měl jsem téměř denně co dělat se slavisty. Chtěl jsem vědět, jak se na slovanství dívá proslulý romanista – a to v době, kdy se slovanství v řadách české inteligence jaksi nenosilo. A když se české slovanství u nás tehdy vůbec veřejně projevovalo, pak jen jako doplněk co nejkladnějšího vztahu k Sovětskému svazu a takzvaným lidovým demokraciím – však se také hned toto slovanství doplňovalo vřelými slovy o Maďarech a Rumunech, aby nevzniklo podezření z reakčního panslavismu.

Věděl jsem samozřejmě o bohemistických pracích Černého, o jeho náklonnosti ke Slovákům – i o jeho zájmu o Dostojevského, Tolstého, a o ruskou literaturu vůbec. Znal jsem také jeho válečnou práci o Lermontovovi z roku 1941.¹ A četl jsem jeho publicistiku v letech 1945–1948, kdy se Černý velmi rozhodně hlásil k českým tradicím slovanství. Jenže mě zajímalo, zda se slovanství pro něho nestalo v šedesátých letech pojmem ze skladiště rekvizit českého politického a kulturního života minulosti. K mému překvapení se Václav Černý ukázal být nadále přívržencem toho, co se dost staromódně nazývalo a občas dosud nazývá slovanskou vzájemností. Považoval za samozřejmé, že český intelektuál, orientovaný sebevíc a jaksi přirozeně na západ, musí umět číst rusky a musí se vyznat v kultuře slovanských národů. Pro něho nebylo pochyb, že Češi tvoří součást Slovanstva, že jejich nejbližší příbuzní jsou Slováci,

¹ V. Černý: *Meditace o romantickém neklidu*. Na paměť M. J. Lermontova, Praha 1941.

že vedle ruské literatury je třeba věnovat pozornost polské literatuře a písemnictví jižních Slovanů.

Přiznám se, že toto stanovisko bylo pro mě přece jen překvapením, neboť jsem tehdy byl (a dosud jsem) přesvědčen o stejné nutnosti. Jsem si vědom, že Černý se znelíbil některým českým zastáncům politické pravice tím, že se do konce života tvrdošíjně označoval za přívržence levice. V intelektuálním životě vyspělých západních států by malicherné dělení na pravici a levice – samozřejmě: v mezích demokratického spektra – bylo projevem názorové nezralosti, u nás bohužel ještě leckdy přežívá. Zřejmě nepotěším naše zatvrzelé jednostranné západníky tím, že poukáži na skutečnost, že pro Václava Černého nebyl ani v šedesátých letech pojem slovanství ničím zbytečným, antikvárním a nemoderním. Tak tomu ostatně bylo do konce jeho života.

Pročteme-li bibliografii vědeckých prací Václava Černého,² zjistíme, že autor se věnoval francouzské, italské, španělské a německé literatuře – a také české a ruské literatuře. Začteme-li se do jednotlivých komparatistických studií, přesvědčíme se, že Černý četl odbornou literaturu v několika slovanských jazycích a že z vlastní četby uváděl jako doklad svých tezí díla různých slovanských literatur.

Tři svazky jeho pamětí, které vyšly nejdřív v letech 1977, 1982 a 1983 v torontském nakladatelství manželů Škvoreckých 68' Publishers (používám tohoto vydání), velmi výmluvně dosvědčily celoživotní zájem Černého o Slované a jejich kulturu. Dovídáme se tedy, že na Karlově univerzitě v době studia romanistiky absolvoval Černý lektoráty ruštiny a bulharštiny.³ Do odborného zájmu o ruskou literaturu Černého neuváděl žádný z jeho vysokoškolských učitelů, k tomu přispěla četba Masarykových spisů. Černý o tom v pamětech napsal: „Byl jsem Masarykovi vděčen, že mne zavedl, ne zrovna přesně, do Ruska, upozornil na svět panslavismu, na ruské ambice univerzalistické, na ruské myšlení dějinně-filozofické, že podtrhl centrální kulturně-mravní význam Dostojevského a upozornil na řadu osobností kolem něho, Merežkovského, Berdajeva, slavjanofily, západníky.“⁴ Černého rozhled po ruské literatuře mu umožnil rozpoznat neobyčejně silný vliv Dostojevského na francouz-

2 Knižní publikace jsou uvedeny v *Lexikonu české literatury* 2, sv. 2, Praha 1993, s. 1269–1270. Úplná bibliografie jeho časopiseckých statí zatím nevyšla.

3 V. Černý: *Paměti* 2, Toronto 1982, s. 134.

4 Tamtéž, s. 136–7.

skou literaturu. Napsal o tom: „Okolo Dostojevského se v té chvíli (tj. ve dvacátých a třicátých letech, A. M.) životním pocitem, myšlením i přijímanými vlivy točila valná část soudobé francouzské prózy, Mauriac, Bernanos, Martin du Gard; André Gide, můj dlouholetý préfére mezi francouzskými autory a v mnohém učitel mých životně-mravních a kulturních stanovisek, věnoval Dostojevskému roku 1923 knížku, jejímž interpretacím dosud přičítám význam iniciátorský. Sám jsem si vašeň pro Dostojevského přinášel už z domova, s Masarykem *Ruska a Evropy* jsem měl za to, že Dostojevskij je klíčem k věčnému Rusku, ruskému psychismu, ruským moderním dějinám, a tím i k tragické stránce našich nových osudů. A tak jsem se v knihovně ženevského Institutu vrhl na ruskou její část, jednak na ruské nejmladší autory od generace Pilňakovy až po Šolochovův *Tichý Don* /.../, ten zůstal trvale jednou z mých oblíbených knih, jednak na toho Dostojevského.“⁵

Pobyt Černého v Ženevě v letech 1930 až 1934 nebyl tedy naplněn jen zájmem o románské literatury. Ještě jednou Černý zdůraznil tuto skutečnost, a to těmito slovy: „/.../ Masarykův názor na Dostojevského, světlo, jež mi na něho vrhal Gide ve mně utvářely nerozčlenitelný zážitkový, myšlenkový a mravní amalgam. Ozval se i v koncepci obsahu mého *Eseje o titanismu*. Ba, stopy ve mně zůstaly do dneška, a to píšu roku 1976!“⁶

Je zajímavé, že západní recenzenti habilitační práce Černého *Essai sur le titanisme dans la poésie romantique occidentale entre 1815 et 1850* (z roku 1935) vliv myšlenek Dostojevského a Berďajeva nepostihli – ostatně ani většina českých recenzentů si nepovšimla, že autor přenesl četné postřehy jak ruského romanopisce, tak i ruského filozofa na problém titánství v západoevropské romantické poezii.

K úkolům Černého v ženevském Institut d'études slaves patřilo přednášet o české kultuře, zejména ovšem o české literatuře. Vlastně ani nepřekvapuje, že název jedné jeho ženevské přednášky zní *Masaryk a Tolstoj*. A Černý nezůstal jen u ruské klasické literatury, například o Bulgakovovi se vyjádřil: „/.../ jeden z největších zjevů rusko-sovětské literatury, autentický dědic Gogolův a blíženec Kafkův /.../“⁷ Je

⁵ Tamtéž, s. 306.

⁶ Tamtéž, s. 307.

⁷ Tamtéž, s. 350.

zřejmé, že Černý nedělil autory na sovětské a nesovětské, dokonce nepřestal obdivovat Šolochovův *Tichý Don* ani v druhé polovině sedmdesátých let – v době, kdy o politickém a mravním postoji Šolochova už nemohlo být pochyb.

Je příznačné, že českým, německým nebo francouzským spisovatelům a vědcům byl Černý málokdy ochoten prominout jejich nedemokratické postoje – u Rusů jako kdyby dělal výjimku. Románu *Tichý Don* od zapřísáhlého stalinisty a Solženicynova nepřítele si vážil – a jen slova nadšení měl pro velmi pravicového ruského lingvistu Sergěje Karcevského. V *Pamětech* vydaných roku 1982, stejně jako v *Pamětech* z roku 1983, se najdou obdivné věty o tomto vědci. Přitom ho na jednom místě charakterizuje takto: „S cholerikem Karcevským osud zvlášť smýkl, odešel za občanské války s bílými na jih, dokonce se zapletl do aktivní politiky, nevím už, která bílá prozatímní vláda jej poslala jako zástupce či vyjednavče – byl to Děnikin? Kolčak? – až do amerického Bílého domu.“⁸ A o tomto muži se Černý vyjádřil: „Karcevský byl vědec formátu nepochybného a člověk ryzí – já jsem ho měl upřímně rád /.../. My dva jsme spolu osobně velmi brzo vycházeli naprosto dobře /.../.“⁹

Levicový intelektuál Černý se nadchl pro bělogvardějce Karcevského, zato po letech si lítostivě povzdechl: „Ruští studenti mých pražských univerzitních let, ti pozdní *rescapés* Říjnové revoluce, které jsme my mezi sebe přijímali tak chladně a oni nás mezi sebe vůbec ne, které jsem já obcházel tak zvědavě a zároveň stísněn, děti cizí tragédie, věkově o něco starší, zkušeností tak nesmírně vzdálené, debatérsky vzrušené a plné programů a nadějí, a zase divně polámané a otřesené, někdy zjevně rozložené steskem, šinuli se mi v duchu z dalekých dvacátých let před očima bezejmenní nebo s jmény, Pletnev, Kopecký, Viskovatá, Markovová, profesor Francev, Florovský, Bém. Proč jsem si jich tehdy více nehleděl?“¹⁰ A Černý se letmo zmínil i o poválečném osudu některých ruských emigrantů u nás, například napsal: „Lektor naší Filozofické fakulty, rusista slušných zásluh, někdejší bibliotékař carské knihovny v Carském Selu, Bém, politicky i lidsky *anima candida*, idealistický

⁸ Tamtéž, s. 308–9.

⁹ Tamtéž, s. 300–1.

¹⁰ V. Černý: *Paměti 4*, Toronto 1983, s. 463.

slavjanofil, zatčený podle /.../ seznamů ruské emigrace dávno kdesi připravených, zašel bídne v koncentračním vagóně v Rakousku.“¹¹

Václav Černý patřil k těm levicovým intelektuálům, kteří Karla Marxe skutečně četli. Přitom není divu, že se zakladatelem marxismu nesouhlasil. Dovedl se rozehrát proti Marxovi pro jeho povýšení, šovinistické stanovisko vůči většině menších slovanských národů. Napsal o tom: „/.../ já jsem se urážel Marxovými hrubostmi vůči Palackému a jeho lžemi vůči Bakuninovi. Kde se v Marxovi vzala odvaha zacházet s Palackým jako s domýšlivým žebrákem a jaká to byla představa univerzálního lidského osvobození, pokládal-li Čechy, Slováky, Slovincy, Illyry za podčlověcké tlupy navždy svobody neschopné a nehodné, dával-li si inspirovat svůj soud o jejich lidskosti jednou dobovým stanoviskem pokrokářsko-politickým, podruhé pangermánským, potřetí svým semitstvím?“¹²

Zvláštní kapitola by mohla mít název „Václav Černý a Ukrajinci“. Černý si vážil ukrajinských vědců, jako byl komparatista Čyževskýj (ostatně účta to byla vzájemná, jak mohu potvrdit z rozhovorů s profesorem Čyževským za mého působení na univerzitě v Heidelbergu). O ukrajinských emigrantech v Ženevě psal: „Ukrajinci, vesměs z východní Haliče, silně protipolští i protisovětské, byli /.../ velmi přátelští k nám, nejvýchodnější část našeho státu, Podkarpatská Rus, byla v jejich očích vlastně jediným zlomkem zeměkoule, kde Ukrajinec dýchal svobodně, a tak říkajíc zárodkem budoucí Velkoukrajinské říše, Češi jediní na světě drželi slovo, uznávali Ukrajince za osobitou slovanskou etnickou jednotku, poskytovali jim školy a politickou samosprávu.“¹³ Banderovců a jejich průchodu Československem po válce si Černý všiml v dalším dílu *Pamětí* a mínil mimo jiné: „Banderovci, to byli smutné zbytky Ukrajinské povstalecké armády (UPA), vojska organizace ukrajinských nacionalistů, která se ustavila již roku 1929 na kongresu ve Vídni a neměla tedy s fašismem nic společného. /.../ A teď upřímně: hodilo se na banderovce opravdu a přesně označení banditů, lupičů a zbabělců? Já, který jsem znal historii a dovedl jsme si je zařadit do rámce a na tragický závěr dlouhého hnutí jednoho ze slovanských náro-

11 V. Černý: *Pamětí* 2, Toronto 1982, s. 48.

12 Tamtéž, s. 334.

13 Tamtéž, s. 293–4.

dů, jsem si je u sebe tak nenazýval. Činil jsem ovšem nad nešťastníky smutný kříž, a v daných okolnostech – stranil dál polským a sovětským spojencům!“¹⁴ O odstoupení Podkarpatské Rusi Sovětskému svazu v roce 1945 Černý napsal: „Postoupení Zakarpatska dalo se prý v souladu s přáním obyvatelstva. Jenže nebylo jasné, kdy a jak byli naši Rusíni konzultováni a připuštěni ke klidné a rozmyslné úvaze. Bylo o nich známo jen, že ze všech národů starého Československa se vždy projevovali jako národ Čechům a našemu státu nejvěrnější, nepřestali to dokazovat ode dnů Mnichova až po včerejšek, po nadměrně vysoký kontingent svých lidí ve východním sboru naší armády.“¹⁵

V *Pamětech* z roku 1983 si Černý zakládá na stycích s Rusy v Sovětském svazu začátkem šedesátých let – se Smirnovem, Goleniščevem – Kutuzovem, Žirmunským, Balašovem a jinými.¹⁶ Ruští intelektuálové ve vlasti i mimo ni dobře vycítili, že Černý nejen že Rusům jako národu neklade za vinu porobu Československa, nýbrž že se český komparatista hlásí ke spolupráci se slovanskými odborníky zvlášť upřímně.

Václav Černý uznal také zásluhy vojsk generála Vlasova za Pražského povstání. Napsal o tom: „Vlasovci zasáhli na pouhé zavolání o pomoc, udeřili mocně na Pankráci, na Vinohradech (Lobkowiczovo náměstí), na Smíchově, na Žižkově, pronikli až k Obecnímu domu, to vše dne 7. května, byli to stateční lidé, padlo jich okolo tří set.“¹⁷ A pak líčí, jak Česká národní rada se bála uzavřít s vlasovci dohodu, takže ti – zklamaní – zase z Prahy odešli.

Je třeba postavit si otázku, jaký byl vztah Černého k Sovětskému svazu a jeho režimu. Až do konce druhé světové války byl to zřejmě vztah převážně kladný, někdy až nepochopitelně. V letech 1945 až 1968 byl Černý ochoten připisovat českým komunistům iniciativnost v potlačování demokracie a právního řádu u nás, teprve po začátku tzv. normalizace, za sovětské okupace ze srpna 1968, byla pro něho vzniklá situace málem naprosto dílem sovětů a jejich poslušných loutek. Dlouho nemohl uvěřit, že Stalin je bandita a masový vrah. Zřejmě teprve v roce 1957 si tuto skutečnost uvědomil – o tom svědčí tento citát: „Především však Chruščov strhl pověstnou řečí z roku 1957 škrabošku z tváře Stalina,

14 V. Černý: *Paměti 4*, Toronto 1983, s. 138–141.

15 V. Černý: *Paměti 2*, Toronto 1982, s. 138.

16 V. Černý: *Paměti 4*, Toronto 1983, s. 535.

17 V. Černý: *Pláč koruny české*, Toronto 1977, s. 486.

odhalil jeho povahu podvodníka, lháře a úkladného zabijáka, navždy zamezil, aby stalinismus byl jakkoli spojován s humanismem.“¹⁸ V letech 1945 a 1946 měl Černý ke Stalinovi jiný vztah. V knize *Boje a směry socialistické kultury*, v níž shrnul úvahy a přednášky z období od srpna 1945 do září 1946, se můžeme dočíst o Stalinově popularitě v Rusku tato slova, kritizující zároveň Gidovu knihu: „Myslím zde na známou knížku Andrého Gida. Tento básník celý život hlásal velikost tvořivého, ba někdy i oprávnění netvořivého individua: v Rusku mu náhle však působí obtíže, pochopit a přijmout skutečnost velké osobnosti, kolektivem až do projevů dětinské oddanosti zbožňované.“¹⁹

Jistě by bylo možné na obhajobu tehdejšího postoje Václava Černého uvést, že v Sovětském svazu desítky miliónů lidí Stalina skutečně milovaly a že za války přemnoží sovětských vojáci šli na jistou smrt se Stalinovým jménem na rtech. Jenže desítky milionů Němců milovaly stejně horoucně Hitlera a šly pro něho umírat.

Chruščovovou zásluhou, vlastně nezamýšlenou, podle Černého bylo, že otevřel cestu Solženicynovi. Černý o tomto autorovi píše: „Rád vyjadřuji význam a dosah doby velkou osobní symbolickou figurou, neboť věřím v roli osobnosti v dějinách, a Alexandrem Solženicynem zhmotňuji a zosobňuji počátek nové epochy boje Demokracie s totalitou revolučního marxismu, pochopeného a usvědčovaného ve své podstatě /.../“.²⁰ Bylo by zajímavé, jak by Václav Černý hodnotil Solženicynovu úlohu v dnešním Rusku.

Zřejmě začátkem padesátých let měl Černý v úmyslu poslat do západní Evropy francouzsky psanou stať o panslavismu, nakonec však od tohoto úmyslu ustoupil. V jeho pozůstalosti se našel nedokončený text této úvahy. Byl psán česky a z nevelké části francouzsky a vyšel pod názvem *Vývoj a zločiny panslavismu* jako stopadesátistránková publikace v Praze roku 1995 pečí Institutu pro středoevropskou kulturu a politiku.

Zatímco v roce 1946 – a zřejmě ještě v roce 1947 – Václav Černý podléhal iluzím o Stalinovi, po únoru 1948 tyto iluze ztratil. Černý vždy dělal rozdíl mezi blouzněním o Slovanech u Kollára či u Kramáře a střízlivým vztahem ke Slovanstvu u Palackého, Havlíčka a Masaryka.

18 V. Černý: *Paměti 4*, Toronto 1983, s. 551.

19 V. Černý: *Boje a směry socialistické kultury*, Praha 1946, s. 104.

20 V. Černý: *Paměti 4*, Toronto 1983, s. 551.

Panslavismus, který se v Rusku v 19. století brzy změnil v imperiální panrusismus, se pro Černého po roce 1948 definitivně objevil v novém vydání – tentokrát ve vydání sovětském. Není myslitelné, aby si Černý nepoložil otázku po věrohodnosti náhlého zdůrazňování slovanství ve Stalinově Moskvě po červnu 1941. Tuto otázku si samozřejmě položil i Edvard Beneš a Černý obšírně cituje příslušné pasáže z Benešových londýnských *Úvah o slovanství*. Čteme u něj: „Osobní případ Edvarda Beneše nelze nazvat jinak než tragédií oklamané loajality.“²¹ Tento Černého závěr je dnes evidentní – je ovšem nutné podotknout, že velmi podobný byl i případ Václava Černého.

Nedokončená, oprávněně ostře kritická stať Václava Černého o panslavismu ovšem neznamena, že by autor odmítal myšlenku spolupráce Čechů s ostatními slovanskými národy. Především je zřejmé, že ani na okamžik nepřipustil možnost oddělení Čechů a Slováků – napořád mluví, zčásti už o době před rokem 1918, o Čechoslovácích a někdy o československé kultuře, či o československém národě, o národní a státní jednotě Čechů a Slováků.²² Václav Černý si samozřejmě byl vědom toho, že spojení Čechů a Slováků v jednom státě je výrazem tzv. slovanství v politice, či slovanské politiky Čechů a Slováků. Takovéto chápání slovanství akceptoval a stavěl je do protikladu k panslavismu, z něhož se nakonec vždy vyklubal panrusismus, carský či sovětský.

Bude jednou třeba napsat pojednání „Václav Černý a Slováci“ – nejkompetentnější k napsání takové práce by byli ovšem slovenští kolegové. Na tomto místě uvedu krátký citát, který o vztahu Černého ke Slovákům vypovídá možná víc, než dlouhý traktát. V *Pláči koruny české*²³ Černý líčí atmosféru mezinárodního kongresu v Lyonu koncem března 1939 a pak píše: „/.../ někteří Poláci jeli do Lyonu přes Slovensko, aby nemusili Německem, vypravují mi dojmy ze svého letmého styku s úřady Slovenského štátu, un état d'opérette, říkají a zdá se, že mi to má lichotit, ale věru nelichotí, jsem příliš Čechoslovákem, abych v tu chvíli nebyl mlčky Slovákem.“

21 V. Černý: *Vývoj a zločiny panslavismu*. Praha b. d. (1995), s. 124.

22 Tamtéž, viz např. s. 48, 89, 99, 102, 103, 106, 120.

23 V. Černý: *Pláč koruny české*, Toronto 1977, s. 130.

V roce 1979 vyšla v pařížském časopise *Svědectví* Černého recenze knihy Dominika Tatarky *Obec boží, hovory o kultuře a obcování*.²⁴ V závěru recenze Černý píše: „Nejsem žádný zvláštní znalec a specialista slovenského kulturního a uměleckého vývoje, ale troufám si tvrdit, že právě něco takového (tj. osobnost Dominika Tatarky, A. M.) je v něm jevem málo vídaným. Zdá se mi, že nedlouhá historie slovenské kulturní svojskosti předpokládala vždy /.../ u svých podněcovatelů a tvůrců hrdé sebevědomí a dávku věrné solidarity mezi nimi, už dokonce i jen proto, že to byla květina mladá a slabá a hodnota, kterou bylo nutné hájit svorně a odhodlaně proti všem /.../. Každý úkaz slovenské účasti na našem společném osudu, každý bezděčný i volný projev slovenské ochoty podobat se nám, každá slovenská výzva Čechům o cenu závodění, každý podaný důkaz, že si dovedou vést lépe než my, mne vždy plnil radostí a pýchou a byl pro mne slibem společné velikosti. Plnilo by mne hrůzou, zahanbením a nevírou v budoucnost, kdyby si měl slovenský kulturní psychismus osvojovat i rysy naší české malosti. Toho, i v slovenském i našem společném kulturním a mravním zájmu, Bůh nedej!“²⁵ Tento citát dokládá, že pro Černého měli a budou mít Češi a Slováci „společný osud“ – nedovedl si tedy představit rozdělené Československo. Položíme-li si otázku, proč u Černého právě Češi a Slováci mají mít společný osud a společný stát, nelze odpovědět jinak než tím, že Češi a Slováci jsou si jako dva úzce příbuzné slovanské národy velmi blízcí. Soužití Čechů a Slováků bylo vždy považováno za součást problematiky slovanství a toto soužití bylo pro Černého něčím samozřejmým.

Černý znal literaturu polského romantismu, udržoval styky s polskými romanisty a komparatisty – a přece lze jak z jeho pamětí, tak i z jeho vědeckých prací vycítit jakýsi odstup vůči Polákům. Byl zřejmě způsoben chováním předválečné polské politické elity k našemu státu, ostatně po roce 1945 se také nedalo mluvit o zrovna vřelém polském postoji k nám. Polská hrdost na vlastní povstání v 19. století byla Černému cizí; svědčí o tom zmínka o jeho pobytu v pankrácké věznici v padesátých letech: „Četl jsem tam poprvé Orzeszkové román *Nad Němzem*, a zanechal tiše a nekonečně smutnou, tklivě sladkobolestnou pachutí vlastenec-

24 D. Tatarka: *Obec boží, hovory o kultuře a obcování*, smz., Petlice, Praha 1979.

25 V. Černý: D. Tatarka: *Obec boží, hovory o kultuře a obcování*, *Svědectví* 15, 1979, č. 59, s. 555.

ko-povstaleckých tradic, usínajících po desítky let v písku nezdarů do úplného vysíleného bezvědomí, libě šalebnou vůni iluzí, které si zoufalý vlastenecký cit tvrdošíjně skládá do pošetilých idealistických vizí smíru, neřkuli milostného splynutí věrného lidového selství a vyčerpaně rezignovaného vzdělanectva /.../. Ta Orzeszková mne pak obloukem vrátila k Mickiewiczovi a navracela občas k Polákům vůbec.²⁶

Vedle sympatií ke Slovákům a Ukrajincům najdeme u Černého také sympatie k jižním Slovanům. Zřejmě však Václav Černý zpočátku neměl valné mínění o jihoslovanských vědcích. V jednom případě po letech zkroušeně přiznal, že se velmi mýlil. Napsal o tom: „Z cizozemských slavistů byli tehdy členy pražského filozofického sboru ruští emigranti Francev a Ljackij, Polák Szykowski a jugoslovenista Matija Murko, a kdybych měl oči vidoucí do budoucnosti, nebyl bych se dal odstrašit děsivým českým přízvukem vychrtlého slovinského čahouna žluté pleti a černého pohledu balkánského komity, jenž na chvíli odložil handžar, a byl bych se u Murka, sběratele poslední evropské ještě živé a obnovující se lidové hrdinské epiky, totiž srbské a makedonské, dopracoval či dovtipil klíče k hádance původu *chansons de geste*. Murko o srbské lidové epice povolaně přednášel a psal, cestoval po balkánských pustínách, zval si občas *guslary* až do Prahy k produkcím. A chansons de geste mi už tehdy velmi ležely na srdci, jejich prapočátky byly můj zamilovaný problém, vyznával jsem tehdy Bédiera, později Ramóna Menéndeze Pidala, a za třicet let si Rychner přečte s chápavým důmyslem překlad z Murka a najde cestu k pochopení Rolandů a Cidů!²⁷ Tady se ozval v Černém komparatista, který měl na dosah ruky možnost srovnat slovanský materiál s románským a neuvěřitelně této možnosti nevyužil. Jako kdyby Černý svým pozdním přiznáním chtěl připomenout budoucímu českému odborníkovi na západní kulturu: pracuj srovnávací metodou a dobře se přitom rozhlédni po slovanském světě – budeš mít výhodu před západními odborníky, jimž je slovanský svět nejčastěji uzavřen na deset západů. Budoucí český odborník bude samozřejmě muset umět číst slovanské texty a bude se muset umět vyznat v kultuře slovanských národů.

26 V. Černý: *Paměti 4*, Toronto 1983, s. 491–492.

27 V. Černý: *Paměti 2*, Toronto 1982, s. 104.

O vztahu Václava Černého k takzvané slovanské vzájemnosti, k níž se hlásili čeští intelektuálové programově už od konce 18. století, najdeme výmluvnou pasáž v jeho knize *Boje a směry socialistické kultury*: „Nuže, **ad vocem Východu!** Rozumí se jím vždy v užším slova smyslu Rusko, v širším slova smyslu Slovanstvo. Řekněme hned, že je pro nás upřímná, opravdová a všestranná kulturní vzájemnost česko-ruská naprostou samozřejmostí /.../ od první generace obrozenské až po sám dnešek, po více než šest čtvrtstoletí, chodí si již Čechoslováci pro kulturní popudy a duchovní posilu do Ruska, až se tato stěží kdy přerušená pouť do Ruska podobá bezmála zákonu, jednomu ze zákonů, jedné ze zásadních tradic našeho moderního života. Zůstaneme jí věrni: tím lépe! Platilo to o Dobrovském, platilo to o generaci Jungmannově, platilo to o generaci Čechově, o realistech (ó, toho dobrodiní Ottovy Ruské knihovny, dosud nevyčerpaného! Kéž by se jí brzo dostalo moderní obdoby a obnovení, stejně trvalého, stejně vyčerpávajícího a plodného!), platilo to o významné skupině naší literatury po první světové válce. Platíž to i nadále!“²⁸

Václav Černý samozřejmě i nadále stranil také Západu a napsal o tom: „Nepůjdeme se prostě ptát do Ruska, co z duchovních esencí Západu se pro nás hodí nebo je nám stravitelné, jako se nebudeme ptát na Západě, co si osvojíme ze vzorů ruských: neboť obojího jsme nejlepšími soudci my, protože známe svoji potřebu a povahu.“²⁹ Půldruhého roku poté, co tato věta vyšla v knize tiskem, jsme se skutečně nešli ptát do Ruska „co z duchovních esencí Západu se pro nás hodí“, protože nám Stalinova Moskva jednoduše nařídila, co nesmíme ze Západu přebírat – a bylo toho hodně. Černý byl v roce 1946 neoprávněný optimista, neboť tehdy napsal: „Ostatně: že nám Rusko v té věci předepisovat nechce a nebude, je jisto.“³⁰ A o pár řádků dál jsou dvě věty, na které by Václav Černý zřejmě později rád zapomněl: „V ohledu /.../ budovatelského díla máme před očima skvělý vzor – právě v Rusku. Totiž vzor a oporu mravního příkladu.“ Pak Černý pokračoval: „Jak to výborně řekl Stalin v *Otázkách leninismu*: Co se týče společenství různých národností v proletářské kultuře je také jisto, že se uskuteční ve formách odpovídajících jazykům

28 V. Černý: *Boje a směry socialistické kultury*, Praha 1946, s. 25–26.

29 Tamtéž, s. 33.

30 Tamtéž.

a zvyklostem těchto národností /.../.³¹ Černého nadšení pro poválečný sovětský stát se odráží ve výroku: „/.../ čím je /.../ dělnému dnešku sovětskému platen Puškin nebo Lermontov? Jak ti pomáhají dnešním Rusům řešit jejich problémy? Čím ti spolubudují socialistický svět? Jsme přece svědky jejich nesmírné obliby v sovětském lidu. Vidíme na milionových jejich oficiálních edicích, že ne-li přímo autorem, tedy hlavním podporovatelem této obliby je právě sovětský stát.“³²

V roce 1946 si Václav Černý vážil také Lenina. V citované knížce je uvedeno: „/.../ v článku napsaném v roce 1922 Leninem pro *Pravdu* čtu: /.../ Nepatřím mezi obdivovatele básnického talentu Majakovského, ale uznávám úplně svou nekompetenci v této věci /.../. Upřímnost této skromnosti před uměním můžeme bezpečně věřit! Ale střežme se činit z ní závěry další, a zvláště o malé hodnotě Leninových představ o umění. Leninovy soudy literární jsou snad neodborné, ale nadmíru výrazné, často pronikavé.“³³ Je-li Leninův soud o Majakovském pro Černého snad neodborný, pak zřejmě považoval Stalinův výrok o Majakovském za odborný. V uvedené knížce z roku 1946 se dočteme: „A osud Majakovského dnes? V milionech exemplářů je jeho dílo zlidověno v Sovětském svazu. Zlidověno a milováno; tedy také pravděpodobně pochopeno. A celému příběhu jeho nesrozumitelnosti a nelidovosti dostalo se podivuhodného zakončení tímto výrokiem: Majakovský byl a zůstává nejlepším, nejnadanějším básníkem naší sovětské doby. Lhostejnost k jeho památce a k jeho dílům je zločin. (Stalin v *Pravdě* 7. prosince 1935.)“³⁴

V prvním poválečném období málem všeobecného českého nadšení pro sověty jsou uvedené výroky Černého pochopitelné a omluvitelné. V padesátých letech Černý vystřízlivěl z optimismu a naivních představ o Leninovi, Stalinovi a Sovětském svazu. Naštěstí se však nedal strhnout k protiruskému postoji. Když v pražské univerzitní knihovně objevil anonymně dochované dosud neznámé patrně Lomonosovovy texty o Petru Velikém – v rukopisném překladu do francouzštiny – vydal je

31 Tamtéž, s. 34.

32 Tamtéž, s. 37.

33 Tamtéž, s. 76.

34 Tamtéž, s. 127.

v Praze v roce 1964 se zasvěceným rozbořem a s bohatými vysvětlivkami a poznámkami.³⁵ Celý vědecký aparát svědčí o tom, jak Černý zvládl ruskou literaturu předmětu a jak kriticky dovedl zacházet s ruskou odbornou literaturou 19. a 20. století. Kniha dokládá, že Černý byl doma nejen v oblasti komparatistiky, dějin, francouzské literatury a české literatury, ale také v oblasti rusistiky. Přitom publikaci připravoval k tisku za neustálých šikan komunistického režimu, které někdy měly ráz ponižování. Černý se stejně jako naši obrozenci a jiní čeští intelektuálové v minulosti bránil nepříteli mocných svědomitou vědeckou prací. Dnes jsou jeho vědecké práce, včetně jeho edice v Praze nalezených patrně Lomonosovových textů, chloubou české vědy druhé poloviny 20. století, kdežto omezení pronásledovatelé vědce světové úrovně dávno po zásluze upadli do zapomenutí.

Černý se jako hrdý Čech s naprostou samozřejmostí zároveň hlásil k příslušnosti ke Slovanům. Jeho zájem o Slovany nebyl deklarativní, byl to zájem velice aktivní – a řekněme rovnou: plodný. Nebylo pro něho pochyb, že Češi patří k západní civilizaci a západní kultuře. Stejně bylo pro něho samozřejmé, že některé další slovanské národy, především Slováci, k západní civilizaci a kultuře patří stejným právem. Tyto skutečnosti však pro něho neznamenal, že Slované s byzantskou kulturní tradicí, především Rusové, by měli být pro Čechy něčím cizím, exotickým nebo dokonce nepřijatelným. Na tuto část jeho odkazu bychom za žádných okolností neměli zapomínat.

35 *Introduction L'Apothéose de Pierre le Grand. Trois écrits historiques inconnus, prescrit de Prague avec une Introduction sur la relation de Lomonosov et Voltaire, par Václav Černý, professeur à l'Université, docteur des lettres. Praha 1964.*